

תדניס מהדורת דינוי הרבים של הספר

צומחות יחד

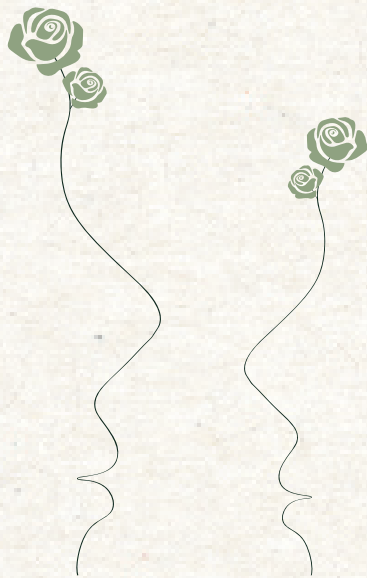
במבט כנימה

פרקי לימוד ושיח

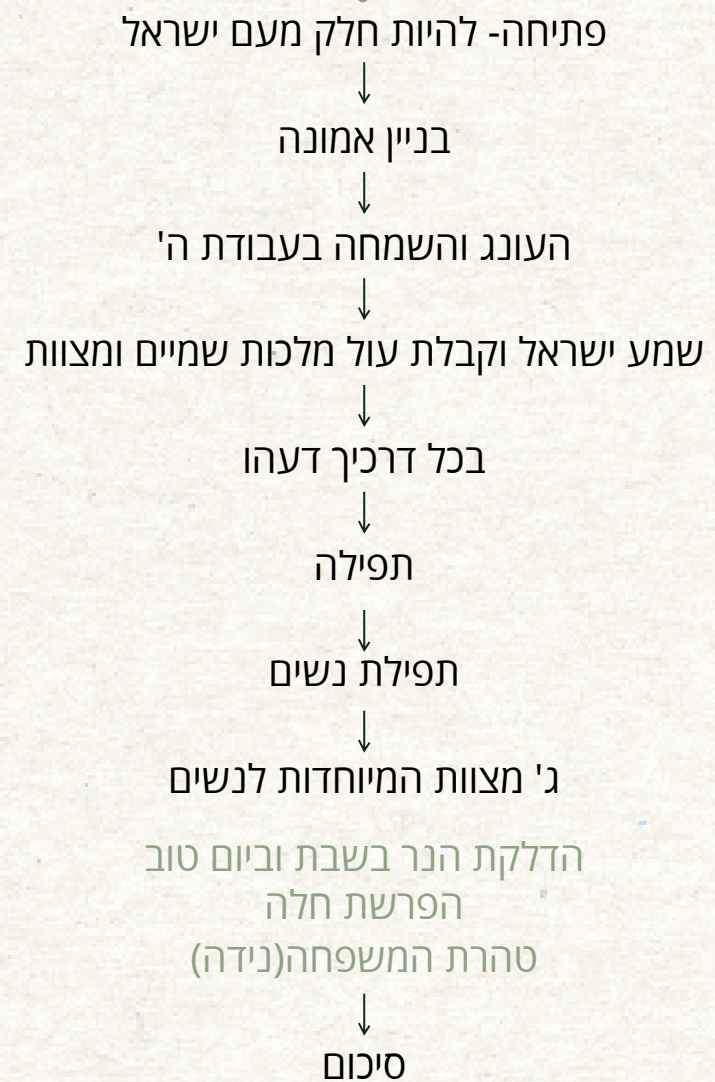
לאימהות ומחנכות עם הבת
ולנערות ונשים צעירות בחברותא

מאת הרב ערן משה ורינה מרגלית

אמונה ונועם עול
מצוות

נועם עול מצוות ואמונה

א. פתיחה – להיות חלק מעם ישראל

חיובה של הבת במצוות בהגיעה לגיל 12 הינו אחד האירועים המשמעותיים בחייה.

אומנם לרוב כבר מגיל צעיר זוכה הבת להתחנך ולהתרגל למצוות ולמעשים טובים, אך הרגע שבו הבת מתחייבת במצוות הופך אותה לבוגרת הממשיכה את מסורת ישראל מדורי דורות ומזכה במעשיה את העם כולו.

בפרק זה נעסוק בקבלת עול מצוות, בעבודת ה' של האישה ובכמה מצוות מרכזיות אשר שייכות באופן מיוחד לנשים.

כהקדמה לנושא נתבונן בדו-שיח שבין משה לפרעה:

וַעֲתָה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם.
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לִּךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה.

שמות ג, י"ב

ושם בהמשך, לפני מכת ארבה, נאמר:

וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְּרַעֲהַ אֵלָיו עַד מַתִּי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבֹדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם הַטֶּרֶם תִּדַע כִּי אֲבַדָּה מִצְרָיִם. וַיֹּשֶׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֲרֹן אֶל פְּרַעֲהַ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לָכוּ עֲבַדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִי וְמִי הַהֹלְכִים.
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה **בְּנַעֲרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נֵלֶךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ** בְּצֹאנֵנוּ וּבְבָקָרֵנוּ נֵלֶךְ כִּי חַג ה' לָנוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם. לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגְּבֵרִים וְעֲבַדוּ אֶת ה' כִּי אֶתֶּה אֶתְּם מִבְּקָשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֶתְּם מֵאֵת פְּנֵי פְּרַעֲהַ.

שמות י, ז-יא

ואכן במעמד הר סיני עמדו כלל ישראל כולו – גברים, נשים וטף, כפי שמדגישה התורה:

וּמַשָּׂה עָלָה אֶל הָאֱ-לֹהִים וַיְקַרְא אֵלָיו ה' מִן הַהָר לֵאמֹר **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל**. אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי.

שמות יט, ג-ד

לבית יעקב – אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה.

ותגיד לבני ישראל – עונשים ודקדוקין פרש לזכרים. דברים הקשין כגידין.

רש"י על הפסוק, על פי המכילתא

מה הייתה תכלית היציאה ממצרים?

את מי פרעה הסכים לשלוח ממצרים ואת מי לא? מדוע?

מה אפשר ללמוד מתשובת משה לפרעה?

למה לנשים נאמרו הדברים בלשון רכה ואילו לגברים בצורה קשה?

חשבו: מה יכולה להיות הסיבה לכך שבפסוק הנשים הוקדמו לגברים?

• • •

דבי רבי אלעזר תנא:

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ"

(שמות כא, א)

השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה.

בבא קמא ט"ו ע"א

ביאור

חכמים למדו מהתורה שהגישה הבסיסית היא שיש שוויון בין איש לאישה: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" (בראשית א, כז) – שניהם מרכיבים יחד את האדם השלם, ושווים הם. רק מתוך עמדה יסודית זו אפשר ונכון לדון גם בצד הייחודי של כל אחד ובהבדלים שבין החיובים לאיש ולאישה בעבודת ה', הנובעים מהגוון הייחודי של כל אחד.

(ע"פ שיחות הרב צבי יהודה, במדבר עמ' 411)

ב. בניין אמונה

מה פירוש המילה 'אמונה'?

למה חשוב לעסוק בענייני אמונה?

האם יש שאלות אמוניות שמעסיקות אותך? כיצד את מבררת אותן?

עיינו במקורות הבאים:

והדור הזה הלקוי כל כך במחלת הכפירה, שהיא רפיון האמונה, האם אין לנו יסוד לומר, שלתשועתו אנו צריכים להרבות בתורת האמונה.

הרב קוק זצ"ל, אגרות הראי"ה ב', אגרת תרב, מעמ' רל"א

תמים תהיה עם ה' א-להיך.

דברים יח, יג

על גבי לימוד הלכה, לאמיתה של תורה, גם קיים לימוד אמונה. אמונה אינה מצטמצמת רק באמירת "אני מאמין", בזמר "אני מאמין" או בריקוד "אני מאמין". אמונה היא לימוד. יש ללמוד, לשנן ולחזק בקרבנו את יסודי האמונה, עד שתהיה להכרה וידיעה שלמה באדם כולו, בכל נשמת החיים שלו, ומתוך כך היא מתגלה בשכל, ברגש ובשאר החושים. [...] **אמונה צריכה לימוד.** אמונה אינה רק אמירת מילים בעלמא. אמונה היא הלימוד היותר גדול, החכמה היותר גדולה, המחשבה היותר גדולה, ההשקפה היותר גדולה, שמקיפה את כל האדם כולו וכל העולם כולו. אמונה היא ידיעה ממקור "החונן לאדם דעת", שהיא כל האדם כולו, כל נשמת החיים שלו [...] נכון שאמונה צריכה להיות תמימה, אבל מה הפירוש של תמימות? טיפשות?! אמונה אין זה "סתם", אלא היא חכמה גדולה שיש ללמוד אותה.

הרב צבי יהודה הכהן קוק, שיחות הרב צבי יהודה, תלמוד תורה ב, סעיף 1

כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ.

דברים יא, כב

"כל המצוה" - למוד מדרש הלכות ואגדות.

"ולדבקה בו" - וכי היאך אפשר לו לאדם לעלות במרום ולהדבק בו [...] אלא הדבק בחכמים ובתלמידים. [...] דורשי רשומות אומרים **רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם, למוד הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו.**

דרשת ספרי על הפסוק (פרשת עקב פיסקא יב-יג)

- ☺ מה הבעיה של הדור ומה הפתרון שלה לפי הרב קוק?
- ☺ מה פירוש הציווי להיות תמים עם ה' לפי הרב צבי יהודה?
- ☺ מהו לימוד הלכה ומהו לימוד אגדה? מה מייחד כל חלק ומה תפקידו ועניינו?

העמקה

אמונה היא חיבור ושייכות לה', היא הקישור שלנו למקור החיים. אמונה היא מצד אחד רגש וחוויה דתית, ומצד שני היא השכל היותר עליון ויותר כללי אשר עובר מן האבות, האמהות ומוסרי התורה אל הדורות הבאים. לימוד ההלכה מאפשר לאדם לדעת את דרכי התורה והמצוות ואת פרטי ההלכות, בעוד שלימוד אמונה הוא מפגש עם השורש, והוא הולך ומקרב את האדם לידיעת ה'.

לימוד אמונה מבהיר לאדם את משמעות מעשיו, מברר לו מהו עם ישראל, מה המגמה של קיום תורה ומצוות, מי אנחנו ולשם מה הגענו לעולם. במובן זה הוא נחשב 'כלל' ביחס ללימוד ההלכה העוסק ב'פרטים'.

על כן, ככל שהאדם לומד אמונה, כך גדלה אצלו תשוקת הדבקות בה' והבנת עניינם של ישראל והמצוות, ועל ידי כן מתגדל אצלו הרצון לקיים את חלק ההלכה שבתורה ביתר התלהבות ודבקות.

יש החושבים שלימוד אמונה נדרש לכופרים, למי שיש לו ספקות, ואילו מי שמאמין הוא כבר מאמין, ואינו נדרש ללימוד זה. אולם, האמת היא שלימוד אמונה נדרש

לכל אדם ובכל עת, ואדרבה, אצל אדם מאמין התביעה ללמוד במה הוא מאמין ומה משמעותם של הדברים הולכת וגדלה, ולכן ללימוד אמונה אין סוף.

עיינו בדברי הנביא עמוס:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲ-דֹנָי יְ-הוָה וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֶרֶץ לֹא רָעַב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבָרֵי ה'. וְנָעוּ מַיִם עַד יָם וּמִצְפּוֹן וְעַד מִזְרַח יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצְאוּ. בַּיּוֹם הַהוּא תִתְעַלְפֶּנָּה הַבְּתוּלוֹת הַיְפּוֹת וְהַבְּחוּרִים בְּצָמָא.

עמוס ה, יא-יג

- ☺ מה יהיה חסר לעם, לנערות ולבחורים?
- ☺ כיצד מתאר זאת הנביא?

עיינו גם בדברי הרב קוק וחשבו כיצד הוא ביאר את הפסוקים:

"משען לחם' (ישעיה א, ג) - אלו הלכות, ו'משען מים' (שם) - אלו אגדות" (חגיגה יד ע"א). העם צמא הוא מאד למים [...] ימים רבים [בזמן חורבן המקדש והגלות, כשעם ישראל עסק בעיקר בלימוד גמרא וההלכות המעשיות] נעזבה האגדה [...] הרעב גדול בארץ, "לא רעב ללחם, ולא צמא למים, כי אם לשמע את דברי ד' [...] ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא".

העילוף איננו בא מצד הרעב [...] אין המקור של הרעב עומד ברעב עצמו כ-אם בצמאון בני ובנות הדור הצעיר, הם מעולפי צמא - "משען מים" חסר להם, להחיות את הרגש והדעה, שהתעורר בקרבם לתחיה, ממקור החיים, ודבר זה אי אפשר שיתמלא כי אם על ידי פתיחת מעין האגדה בהרחבה גדולה [...] השאלות הרוחניות הגדולות, שהיו נפתרות רק לגדולים ומצוינים [לתלמידי חכמים], מחויבות הן להפטר עכשו, בהדרגות שונות, לכלל העם. ולהוריד דברים נשאים ונשגבים ממרום עזם, עד עומק הדיוטא הרגילה ההמונית [לכלל מדרגות העם] - צריך לזה עושר רוח גדול ואדיר, ועסקנות

קבועה ומורגלת [מצד תלמידי החכמים], שרק אז תתרחב הדעה, ותתברר השפה, עד כדי להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל ופופולרי להשיב נפשות צמאות.

הרב קוק זצ"ל, מאמר 'עבודת אלוקים', עמ' קמג-קמה

ביאור והעמקה

אנו חיים בתקופה בה עדיין רבים מאוד מישראל אינם הולכים בדרך התורה והמצוות. לכאורה ניתן לחשוב שהעם אינו רוצה עוד בקיום תורה ומצוות, אך באמת – עם ישראל הוא קודש קודשים. הוא באמת רוצה את ה'. הוא צמא לתורה גדולה שנותנת משמעות לכל פרטי ההלכות. הרב קוק זצ"ל מחדש שהכפירה עצמה היא ביטוי לצימאון האדיר של הנשמה הישראלית למים – כלומר לאגדה, שהיא האמונה הישראלית. התורה היא סם החיים שלנו – בגלות למדו בעיקר לימודי גמרא והלכה והיה די בכך, אך כאשר עם ישראל חוזר לארצו, חוזר לחיות חיים לאומיים מלאים, נולד הכרח גם ללימוד האמונה, המברר את המושגים האמוניים. זאת משום שכאשר עם ישראל חי בארצו הוא חפץ באופן מיוחד להבין את טעמי התורה ולראות את האור הכללי הזורח ומאיר בכל פרטי החיים והלכותיהם. משום כך, כאשר האומה שבה לחיות חיים כלליים בארץ ישראל, לימוד האמונה הוא כל כך הכרחי וטבעי לנו. אם בגלות קבלת המסורת והמוכנות לחיות על פיה הייתה טבעית, הרי שבארץ ישראל מתגלה קומה חדשה: קומה של קיום מצוות מתוך הבנה, בחירה ורצון חופשי. על כן כל כך נדרשת ההבנה הפנימית של טעמי העניינים אשר מתבררים בלימוד האמונה.

- ☺ מה הסיבה לכפירה בדורנו?
- ☺ מה מוביל לכך שנערות צעירות – שפעמים רבות בגיל זה עסוקות בעצמן, ביופיין, במעשה נערות – יהיו בתשוקה כה גדולה לה' עד שיתעלפו?
- ☺ האם גם לכן הייתה חוויה של צימאון גדול לדעת אלוקים?

ג. העונג והשמחה בעבודת ה'

דוד המלך מתאר בספר תהילים את החוויה שלו בעבודת ה':
 תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי.
 פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים.
 יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדו.
 הנחמדים מזקה ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים.
 גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב.

תהילים יט, ח-יב

- ☺ כיצד מתאר דוד המלך את התורה והמצוות? מה הוא מרגיש ביחס אליהן?
- ☺ באילו מצוות באופן מיוחד את מרגישה שמחה ומתיקות?
- ☺ איך אפשר לשמוח בדבר שאנו מצווים לעשות ואין לנו בחירה חופשית מתי והאם לעשותו?

עיינו בדברי הפרשנים, וחשבו כיצד ביארו את המילים "עבדך נזהר בהם":

גם עבדך נזהר בהם. כלומר, גם אני מהם, אף על פי שאינני מן החכמים, עבדך אני, וחרד למצותיך ונזהר בהם, והם נחמדים ומתוקים לי.

רד"ק על הפסוק

ביאור: גם מי שאיננו אדם גדול, אלא מרגיש אדם פשוט – כעבד לפני ה', גם הוא מקפיד לקיים את כל המצוות וחרד להן, והוא חש במתיקותן.

ועל זה נאמר: והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' (דניאל יב, ג).
 וכן כתיב: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (תהילים י, יב). ופירש החכם מהר"ר שמואל יודא פדואה וזה לשונו: נזהר בלשון יזהירו כזוהר, כי הגוף מזדכך ומאיר.

השל"ה הקדוש, מסכת שבועות, פרק תורה אור, קה (ושם אות קכב)

ביאור

כשהאדם נזהר בקיום המצוות ולומד את תורת ה', הדבר פועל עליו - הוא מתמלא בזוהר שמקרין החוצה. הוא לא רק מתמלא בחוכמה ומתעדן, אלא כל גופו הופך להיות זוהר ומאיר בקדושה.

והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא.

רמח"ל, מסילת ישרים, פרק א

אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם קִדְשֵׁי וְקִרְאתָ לְשַׁבֵּת לַעֲבֹד לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד וְכַבְּדוּ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצְךָ וְדַבֵּר דְּבַר. אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר.

ישעיה נח, יג-יד

מה פירוש המילה 'עונג'? מה מענג אתכן? (נסו לחשוב על דוגמה הקשורה למשהו פיזי ולמשהו רוחני.)

כיצד מענגים את השבת בביתכם?

מה משמעות המילים 'להתענג על ה'', וכיצד זוכים לכך?

העמקה

בהבנה הפשוטה, המילה 'עונג' מתפרשת כהנאה, כמשהו שכיף לעשותו, שיש בו סיפוק וכיו"ב. בכתבי החסידות מבואר שעונג הוא הכוח העמוק והנעלה ביותר בנפש האדם, המהווה את פנימיות הרצון שבאדם, ותחושה זו היא עליונה משמחה.

תענוג רוחני הוא נצחי וקיים, בעוד שתענוג גשמי הוא עובר וחולף. אומנם בפנימיות צריך להבין שהתענוג הגשמי נובע מכך שגם בגשמיות יש ניצוץ אלוקי, והוא מקור התענוג.

הנביא ישעיה מבטיח לישראל: "שִׁמְעוּ שְׂמוֹעַ אֵלַי וְאֶכְלוּ טוֹב וְתִתְעַנֵּג בְּדַשָּׁן נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה, ב). כתב הרד"ק (על הפסוק): "ואכלו טוב" - זה התורה

[...] 'ותתענג בדשן נפשכם' - לעולם הבא". ההליכה בדרכי ה', הדבקות במקור הטוב, היא מרווה את הנפש ומענגת אותה, ובתקופת הגאולה אנו זוכים להרגיש יותר ויותר בצורה טבעית עד כמה הדבקות בה', מקור הטוב - היא העונג האמיתי. במקרים רבים אפשר לראות שההשקעה ומהמאמץ יוצרים חיבור שמגביר את העונג.

למשל כאשר האדם טורח בקניית מאכלי שבת, בישולם והכנתם או מתכוון למסיבה או לאירוע גדול ומשמעותי - ככל שהוא יותר שותף בהכנה כך הוא מתקשר אל הדבר, וחווית העונג בעת ההגעה לתכלית היא גדולה ומשמעותית. כך גם ביחס להתענגות על ה' - על ידי קיום פרטי המצוות, גם אם לפעמים קשה לנו ואין אנו מבינים כל פרט ופרט, אנו נזכה להרגיש את ההתענגות על ה'.

עיון נוסף

עיינו במקור הבא וחשבו:

מדוע חשוב שהאדם יתענג וישמח במה שהוא עושה? מה הבעיה בכך שאדם פועל מתוך הכרח ומועקה?

הענג והשמחה, הם דברים מוכרחים להיות מתלויים אל כל עסק רוחני; רק כשיתענג האדם וישמח במעשה הטוב והיושר, אז יהיה חרוץ לעשותם בתכלית עלמותם ולהוסיף עליהם מדי יום ביומו; רק אז יהיה חל רוח השכינה וזיו כבודה על האדם, כי עז וחדוה במקומו, ויעזר לו להיות נעטר בחוט של חן וחסד, שימצאו מעשיו ופעולותיו ג"כ חן בעיני כל הבריות, ויצאו גם הם בדרכיו, ותרבה הברכה והטובה בעולם.

רק כשיש ענג ושמחה פנימית בלב מצורפים למעשה הטוב והצדק, אז הם מתבססים באדם להיות קבוע בדרכי האל הטוב ב"ה, וממקור נפשו ימצא מים חיים נוזלים להשכילו ולהדריכו בארחות חיים.

כל פעולות רגשות ומחשבות הנעשות מצד הכרח ומועקה, בין שתהיה המועקה חמרית או רוחנית אינם בתכלית שלמותם, והם אינם באים כ"אם כדי להעמיד את האדם על המצב המוסרי הנכון, שיהיה בו שמח ומתענג בעשות הטוב, ובהנזרו מן הרע והכעור תגל נפשו וישמח כבודו.

[...] המזון החמרי, גם הוא מצורף הוא בהשלמת פעולותיו, עם הטעם הטוב,

הריח העדין וצהלת הנפש המכשיר את כח החיים להתרחב ולהתעלה. וקל וחומר הדברים במזון הרוחני, מזון הנפש המשכלת, החושבת, המצירת ומרגשת, שהענג הרוחני, והשמחה השוקטה הפנימית, היא עצם יסוד חייה.

הרב קוק זצ"ל, עקבי הצאן, עמ' קיד

העמקה

השאיפה לזכות להתענג ולשמוח בעבודת ה' איננה זרה, אלא באמת היא קרובה וקלה.

ככל שנאמין שה' אוהב אותנו ושנשמה גדולה וקדושה נמצאת בקרבנו - כך נרגיש בצורה טבעית יותר כמה הקשר עם ה' הוא טוב ונעים.

לשם כך עלינו לעצור, להתבונן, לחשוב ולהרגיש את המציאות הזאת.

הרב קוק מלמד אותנו שלצד המוכנות של האדם לקבל עליו עול מלכות שמיים ולהתמסר לרצון ה', עליו לחפש את הדברים בעבודת ה' שמענגים אותו באופן מיוחד, לחזק אותם ולתת להם מקום מרכזי בחייו. כך הוא יזכה ליותר ויותר הנאה, עונג ושמחה בקשר עם ה'.

בדורות של גאולה אנו עדים באופן מיוחד לתביעה למציאת העונג בחיים, ולצידה החשש שההליכה בדרכי ה' תמנע מהאדם את האפשרות לחיות בעונג. ככל שנאמין בכך שההליכה בדרך התורה היא האושר והעונג האמיתי, והיא שתוביל את האדם והעם לחיים מלאים ומאושרים, כך נרצה יותר לקיים תורה ומצוות ובעזרת השם נזכה להתענג על ה'.

מלבד השאיפה הרוממה לחיי תורה של עונג, צריכים אנו להיות מלאי גבורה גם להדוף ולדחות מעלינו תרבויות זרות, המבקשות להפיל אותנו בעונג מדומה שאינו מתוך קדושה.

העונג היותר גדול הוא מה שמתענגים על העונג של ד' מצד עצמו.

הרב קוק זצ"ל, אורות הקודש ח"ב עמ' תקז

דברי הרב קוק זצ"ל מבוססים על דברי הנביא ישעיה (שהובאו לעיל): "אֲזַז תִּתְעַנֵּג על ה'". שם נאמר שמי שישמור את השבת וענגה יזכה לכך שה' יטיב עימו, והוא יתענג על ה'. דברי הרב קוק יובנו יותר לאור דברי הפרשנים על הפסוק:

כלומר ישפיע לך טובות עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו, והתענוג על ה' הוא תענוג הנפש.

הרד"ק

כשתעשה כן אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה' ורצונו לומר לא תתענג לעדון הגוף כי אם להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה'.

מצודת דוד

עם ה' לא נאמר, אלא על ה'.

זוהר ח"ב פ"ג ע"א

ביאור

רשב"י דקדק ולימד שישנה משמעות ללשון "על ה'" - והבין שהיא רומזת למדרגה עליונה של עונג.

לאור זאת, ניתן לבאר שיש מדרגה של שם ה', שהיא מדרגת התורה והמצוות, אך יש מדרגה שהיא למעלה אף מהתורה והמצוות, והיא נוגעת בנקודה עוד יותר פנימית ועצמית באלוקות. על כן מבאר הרב קוק שבאופן הכי פנימי ונסתר האדם שואף להשיג את אותה נקודת עונג, שהיא אף למעלה משם ה'. זאת מדרגה כה עליונה שלא ניתן להגדיר אותה ואפילו לא לתפוס אותה במחשבה, אלא היא נתפסת לאדם בעומק ליבו, ומגמות השכל של התורה וההליכה בדרכי התורה ומצוותיה הן לפתוח שבילים לאותו עונג עליון אין סופי.

צריך לדעת שכאשר הנשמה מציירת לעצמה את העונג הזה - עצם הציור מדשן אותה בעונג, ועונג זה הוא למעלה מכל העינוגים שיכולים להופיע בעולם. ייתכן שהשאיפה הנסתרת להגיע לעונג עליון זה מופיעה לעיתים במציאות בקושי לקיים מצוות, ועל פי זה נוכל להבין את הנקודה הקדושה הנעלמת שבדור ובתהליכי הכפירה והחילון, שרבים אינם מקיימים תורה ומצוות, ואף בני אדם שמאמינים בה'.

אך באמת הפתרון והאפשרות להגיע ולזכות למדרגה עליונה זו של דבקות וקרבת אלוקים לא תושג אלא על ידי המחוייבות לתורה ולמצוות, כלומר התורה היא השביל שיוביל את האדם ואת המציאות למדרגת "על ה'". דרך התורה והמצוות ה' מתגלה אלינו.

ד. שמע ישראל וקבלת עול מלכות שמיים ומצוות

נעיין בפרשיות קריאת שמע ונלמד מהן על האמונה בה' ועל קבלת עול מצוות:

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.
ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך.
והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך
ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.
וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך.
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

דברים ו, ד-ט

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה'
אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם.
ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך ונתתי
עשב בשדה לבהמתך ואכלת ושבעת. השמר לך פן יפתה לבבכם וסרתם
ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם. וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים
ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה
אשר ה' נתן לכם.

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם
והיו לטטפת בין עיניכם. ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך
ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.
למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם
כימי השמים על הארץ.

דברים יא, יג-כא

מה הנושא של פרשת 'שמע' ומה הנושא של פרשת 'והיה אם שמע'?

למה אומרים דווקא אותן פעמיים ביום?

אמר רבי יהושע בן קרחה: למה קדמה 'שמע' ל'והיה אם שמע'? [אלא כדי] שיקבל עליו **עול מלכות שמים** תחלה, ואחר כך יקבל עליו **עול מצות**.

ברכות פרק ב, משנה ב

לפי רבי יהושע בן קרחה - למה קדמה פרשת 'שמע' לפרשת 'והיה אם שמע'?

ביאור והעמקה

אם אין האדם מכיר בסמכות של נותן המצוות, אין מקום לצוות אותו. על כן הפרשה הראשונה היא פרשת 'שמע' הפותחת בהכרזת האמונה. בפרשה זו כל יהודי מקבל עליו את ה' למלך ומכיר במלכותו. אמונה זו היא הבסיס לכול, ורק ממנה ולאחריה אנו מוכנים לומר את הפרשה השנייה, שהיא כבר עוסקת בדרישה ובציווי לשמור את מצוות התורה, ובה אומרת התורה מה התוצאה של קיום תורה ומצוות - ברכה ושפע (גשמים וכיו"ב) ומה יקרה, ח"ו, אם לא נלך בדרך זו.

למה האמונה בה' וקיום המצוות נקראים "עול"?

באילו נושאים קל לכל אחת מכן לקבל עול ובאילו נושאים קשה יותר? מדוע?

העמקה

קבלת 'עול מצוות' הינה שלב חיוני ועמדה נפשית חשובה בעבודת ה'. אדם שמקבל עליו 'עול מצוות' מכריז ומעיד שהוא מכיר בסמכותו של נותן התורה ומקבל על עצמו לקיים את המצוות גם כאשר קשה לו, מתוך אמונה שזהו המעשה הנכון והטוב. המושג הפיסי של 'עול' נאמר אצל שור או פרה ששמים עליהם את העול (כלי ריתמה) כדי לעבוד עמם בשדה, ועל ידי כך מפיקים מהם תועלת, ומכוונים אותם שילכו למקום הנדרש - כך העול מכוון אותנו לעשות את רצון ה', שמתאים לנו באמת, ומכוח קבלת העול בכל פעולה ופעולה נביא ברכה וטובה לעולם. ניתן עוד להעמיק ולומר: בפרשה הראשונה מופיעה המדרגה של אהבת ה' - "ואהבת". זוהי המדרגה שבה כל אחת נמצאת מצד נשמתה, ומבחינה זו היא מרגישה שהיא וכל המציאות ממש חלק מה', שכולנו כלולים בייחוד ה' - "ה' אחד". במדרגה זו המצוות כלל אינן בגדר "עול" ו"עבדות" אלא הן טבעיות, הן עצם החיים שלנו. זה הרעיון הטמון בדברי חז"ל שהאבות קיימו את התורה עוד לפני שהיא ניתנה בסיני. בפרשה השנייה מופיעה המילה "ולעבדו" וכן עניין שכר ועונש, כי בה מתגלה המדרגה הבסיסית יותר של עבודת ה' (ע"פ ה'שם משמואל', עקב, שנת תר"ע, ד"ה במשנה).

ה. בכל דרכיך דעהו

במשנה במסכת אבות נאמר:

רבי יוסי אומר [...] וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

אבות פרק ב, משנה יב

אילו מעשים אנו עושים לשם שמיים?

עיינו בפירוש רבנו יונה למשנה:

וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

אפילו דברים של רשות כמו האכילה והשתיה והשיבה והקימה וההליכה והשכיבה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. אכילה ושתייה כיצד?

אין צריך לומר שלא יאכל דברים האסורים אף כי אכל ושתה דברים המותרים. והיה רעב וצמא, אם להנאת גופו עשה - אין זה משובח. אלא אם כן יכוין להשלים צרכי גופו ושיאכל כדי חיותו לעבוד את בוראו. גם האכילה הגסה עושה רעה גדולה שכן אמרו חכמי הטבע שרוב החלליים הנולדים הם מסבת רובי המאכלים ואין לאדם לאכול כי אם עד שיסיר הרעבון ובזה ישמור מצרה נפשו ויגרום לגופו הבריאות אבל לא יאכל כל זמן שימתק לחכו כי לעולם מתאוה החך לאכול עד שיתמלא כריסו כפי מה שאדם יכול למלאתו. ובזה יהיה לו כל חלי וכל מכה. וזהו שנאמר (משלי יג, כה) "צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר".

כי האצוטמכא אינה יכולה לטחון אלא מה שהיא יכולה להחזיק וכשממלאין אותה ואוכלין עד שהחך לא תתאוה לאכל מחסרים בטנם ומקלקלין אותו והחסרון בבטן זה הקלקול. אך הצדיק שאוכל לשובע נפשו ולהסיר הרעבון לבד הוא מקיים הגוף שאוהב נפשו לעשות הטוב והישר בעיני ה' והמשכילים יבינו.

הישיבה והקימה וההליכה כיצד? אין צריך לומר שלא לישב במושב לצים ושלא לעמוד במקום חטאים ושלא ילך בעצת רשעים אלא אפילו לישב ביסוד ישרים ולעמוד בדרך צדיקים וילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו ולהשלים חפצי גופו ותאותו - אין זה משובח, אלא אם כן עשה לשם שמים. שכיבה כיצד? אין צריך לומר בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות ומתגרה בשינה לענג את עצמו שאין ראוי לעשות כן, אלא אפילו בזמן שיגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעו, אם עשה להנאת גופו - אין זה משובח. אלא אם כן נתכוון להשלים צרכי גופו כדי שיוכל לעבוד את בוראו ויתן שנת לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות ושלא תטרף דעתו בתורה מחמת היגיעה. [...] השיחה כיצד? אין צריך לומר לספר לשון הרע ונבלות הפה וכיוצא בהן. אלא אפילו לספר בדברי החכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת בוראו או לדבר המביא לידי עבודתו.

כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול את כל מעשיו במאזני שכל. וכשרואה דבר שמביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשנו ואם לאו יפרוש ממנו, וכן כתב הרמ"ה ז"ל.

רבנו יונה בפירושו למשנה

- ❶ כיצד מסביר רבנו יונה את הדרכת המשנה לעשות את כל המעשים לשם שמיים?
- ❷ מה יכול לעזור לנו להתקרב למדרגת חיים זו שחז"ל מכוונים אותנו אליה?

דרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה [איזו אמירה 'קטנה' כוללת בתמציתיות את כללות התורה?]
 "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֶׁר אַרְחֻתֶיךָ" (משלי ג, ו).

ברכות סג ע"א

ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה' שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב [...] נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד אפילו בשעה שנושא ונותן [...] ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה. נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא שאמר שלמה

בחכמתו "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֶׁר אַרְחֻתֶיךָ".

רמב"ם, הלכות דעות פרק ג, הלכה ג

וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ", אמרו חכמים: "כל מעשיך יהיו לשם שמים", שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו [...] ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד.

שו"ע אורח חיים סימן רלא

- ❶ מה למד הרמב"ם מלשון "דעהו"?
- ❷ לפי הרמב"ם, מה התכלית של האדם בכל פעולותיו?
- ❸ לפי השולחן ערוך, האם מותר לאדם ליהנות ולהתענג ממה שהוא עושה?

העמקה

יש אנשים שתופסים את התורה כמערכת דתית של חוקים ופעולות חשובות אשר האדם נדרש לייחד להם זמן מסוים במהלך היום, אך בשאר הפעולות הנעשות במהלך היום הם אינם רואים קשר ושייכות לתורה. בכך יוצרים הם נתק בין התורה והמצוות לחיים עצמם.

אולם, חז"ל מלמדים אותנו שעל האדם לשאוף לעשות כל מעשה וכל פעולה, גם דברים שהם רשות - לשם שמיים, ובכך נמצא שהוא עובד את ה' בכל רגע ורגע בחייו.

שאיפה זו מתאימה במיוחד בארץ ישראל, שבה מתגלה כי החיים עצמם הם קודש, והיא בנויה על האמונה הפנימית כי "ישראל ואורייתא חד הם", ועל כן אנו מגלים בכל אורחות חיינו את מגמת התורה עצמה.

רעיון גדול ועמוק זה, "שכל גופי תורה תלוין בו", מאפשר לאישה - שפעמים רבות מוצאת עצמה עסוקה בענייני המשפחה, הבית וגידול הילדים - לראות בכל פעולה ופעולה עבודת ה', ולעשותן לשם שמיים. ייתכן שאחת הסיבות לכך שיש מצוות רבות שנשים לא צוו בהן היא האמון הרב של ריבונו של עולם בנשים, אשר באופן מיוחד יכולות ומוכשרות לגלות את אור ה' בתוך הפרטים הקטנים של המציאות בצורה טבעית.

עיון נוסף

דוד המלך אומר בתהלים:

שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד כִּי מִיָּמִינִי בֵּל אֲמוֹט.

תהילים טז, ח

רש"י ביאר: שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד – בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני, ולמה? כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט.
מצודת דוד ביאר: שׁוֹיִתִּי ה' – תמיד אחשב כאלו ה' עומד נגדי ורואה מעשי. כי מימיני – כי בעבור זה יעמוד מימיני לעזור לי ולא אהיה נוטה לנפול.

העמקה

בחסידות מובא שעל האדם לשוות ולראות את ה' מולו בכל זמן, וכך יוכל להגיע לדבקות בה' בכל פעולותיו. מי שעושה כן יזכה שה' יעמוד לימינו ויעזור לו לבל ייפול (לפי פירוש זה, החלק השני שבפסוק הוא תוצאה של הקיום של החלק הראשון, כפי שפירש בעל המצודות). ועוד על האדם לדעת שכל הצלחותיו, וכל מה שלא נפל – היה מכוח העזרה שה' עזר לו, וכשאדם נותן זאת על ליבו מתברר לו שה' כל הזמן איתו (לפי פירוש זה, החלק השני של הפסוק הוא הסיבה לקיום של החלק הראשון, כפי שפירש רש"י). ועוד מובא שכאשר האדם יודע שה' כל הזמן איתו, אז הוא נמצא במידת ההשתוות ("שויתי" – מלשון השתוות), כלומר – כל מה שעובר עליו, בין שנראה שהוא לטובה ובין שנראה שהוא לרעה, וגם כשהוא לכאורה לא מצליח, וכן כשמביזים אותו – הכול שווה בעיניו. הוא אינו עוזב את ה' כי הוא יודע שה' נמצא איתו תמיד.

ו. תפילה

הקדמה

על פי התפיסה המקובלת, התפילה היא הזדמנות לאדם לפנות לריבונו של עולם במצבים שבהם יש לו חסרונות וקשיים, לבקש מה' שימלא חסרונו וכן להודות לה' לאחר שמילא את חפצו. לאור גישה זו, התפילה נתפסת בעיקרה כאמצעי למילוי המשאלה (דהיינו, המשאלה היא המטרה). האומנם?

עקרונות של האמהות

על שרה נאמר: "וַיִּתֶּהּ שָׂרֵי עֶקְרָה אֵין לָהּ וְלֵד" (בראשית יא, ל); על רבקה נאמר: "כִּי עֶקְרָה הָיָה" (בראשית כה, כא); וכן על רחל נאמר: "וַיִּרְחַל עֶקְרָה" (בראשית כט, לא). לאה – עקרונה אינה מצוינת בכתוב, אך חז"ל (פסיקתא דרב כהנא כ, א) למדו מהפסוק "וַיִּרְא ה' כִּי שָׁנוּאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רִחְמָהּ" (שם) – שאף לאה לא יכלה ללדת בדרך הטבע, ונדרשה התערבות אלוקית כדי לפתוח את רחמה על מנת שתוכל ללדת.

ולמה נתעקרו האמהות?

אמר רבי לוי בשם רבי שילא דכפר תמרתא [מהמקום הנקרא כפר תמרתא] ורבי חלבו בשם רבי יוחנן **שהיה הקב"ה מתאוה לתפלתם**.
אמר הקב"ה עשירות הן, נאות הן, אם אני נותן להם בנים - אינן מתפללות לפני.

תנחומא תולדות ט

בשיר השירים, שהוא משל לעם ישראל והקב"ה, נאמר:
 "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי
 קולך ערב ומראיך נאוה" (שה"ש ב, יד).
 "זה נאמר [הפסוק] על אותה שעה [זמן] שרדף פרעה אחריהם והשיגם
 חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים, ולא להפנות מפני חיות
 רעות.

למה היו דומין [ישראל] באותה שעה?
 ליונה שבורחת מפני הנץ, ונכנסה לנקיצי הסלעים, והיה הנחש נושף בה.
 תכנס לפנים - הרי הנחש. תצא לחוץ - הרי הנץ.
 אמר לה [לישראל שנמשלו ליונה] הקב"ה: הראיני את מראיך, את כשרון
 פעולתך למי את פונה בעת צרה".

רש"י לפסוק

ולמה נתעקרו האמהות?
 [...] **שהקב"ה מתאוה לתפלתן ומתאוה לשיחתן** שנאמר "יונתי בחגוי
 הסלע",
 "יונתי בחגוי", למה עקרת אתכם?
 בשביל "הראיני את מראיך השמיעיני את קולך".

מדרש רבה בראשית פרשה מה, פסקה ד

- ☞ למה היו אמותינו עקרות?
- ☞ לפי המדרש, תפילה ומילוי הצרכים - מהו האמצעי ומהי המטרה?
- ☞ חשבו: כיצד חז"ל דרשו ולמדו את הרעיון מהפסוק בשיר השירים? וכיצד ניתן
 ללמוד ממנו את הסיבה הפנימית לעקרות האמהות?

ביאור והעמקה

מן המדרשים מתבאר שהתפילה היא המטרה, והצרות הן האמצעי להביא
 את התפילה. משום כך ה' 'בכוונה' גורם לאמהות הקדושות להיות עקרות כדי
 שתתפללנה מעומק ליבן לישועה. ה' מעוניין בקשר שלנו איתו, ולכן יש לנו

חסרונות - כדי שנבוא להתפלל וכך נזכה לקשר ולדבקות עימו.
 חכמים הביאו במדרש את הפסוק משיר השירים: "יונתי בחגוי הסלע **בסתר**
 המדרגה", כי בו מובע הרעיון שהיונה הוכנסה למצב של סכנה כדי לגרום לה
 לצעוק לה'.
 היונה היא משל לעם ישראל: ה' מבקש לראות ולשמע את קולה של היונה
 משום שמראה וקולה יפים וערבים לפניו; וכך היה עם ישראל לפני קריעת ים סוף,
 שכל מטרת הרדיפה של פרעה הייתה לעורר אותנו לתפילה לה'.
 ניתן ללמוד מהמילה "בסתר" שהרבה פעמים כוחות שחבויים בנו, שהם "בסתר"
 ואינם גלויים, מתגלים ויוצאים לפועל דווקא בזמנים הקשים. כך היה אצל
 אמותינו, שעל ידי העקרות התגלה הכוח שעדיין לא יצא לפועל, כוח התפילה
 שלהן, וזה "הראיני את מראיך".

- ☞ איך את מרגישה שהתפילה משפיעה עלייך?
- ☞ למה אנו מתכוונים כשאנו אומרים שהתפילה עצמה היא המטרה?

העמקה

התפילה פועלת עלינו מבפנים. היא מעדנת, מזככת ומטהרת את הרגשות שלנו
 וגורמת לנו להיות טובים יותר. העמידה לפני ה', הדבקות בו, היא עצמה עונג
 גדול לנשמה וזכות עצומה. האדם מרגיש כי קרבת אלוקים והתאחדות עימו
 להיות חלק אלוק ממעל ממש היא הדבר היקר והחשוב ביותר שיש לו בחיים.
 גם אם במבט ראשוני וחיצוני נראה שמילוי החסרונות שלנו הוא שיביא לנו את
 האושר, בעומק אנו מבינים שהאושר היותר גדול הוא הדבקות בה', ובאמת כאשר
 האדם דבק בה' ממילא הוא זוכה לכל ברכת ה' והשפע האלוקי יכול לחול עליו
 בזמן המתאים ובהתאם לייעוד שלו בעולם.

עיון נוסף

רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם רבי מנחם דגליא:
 לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וקרבתן תודה אינו בטל.
 כל התפלות בטלות ההודאה אינה בטלה.
 הדא הוא דכתיב [זהו שכתוב]: "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול
 אמרים הודו את ה' צבאות" וגו' (ירמיה לג, יא) – זו הודאה.
 ו"מבאים תודה בית ה'" [המשך הפסוק שם] – זה קרבן תודה.

ויקרא רבה ט, ז (ובדומה מדרש תהילים נו ושם ק)

למה מכל הקרבנות רק קורבן תודה יישאר?

ביאור

חכמים הבינו שטבע האדם הוא, שכשהוא זוכה לברכה ולמילוי חסרונותיו – הוא שוכח את ה' ואינו מתפלל לפניו. משום כך בדרגת המציאות כפי שהיא כיום, החסרונות נדרשים כדי לגלות את התפילה ולעזור לנו להיזכר בה!
 לעתיד לבוא, בזמן הגאולה, המציאות תתרומם למדרגת חיים בה הקשר עם ריבונו של עולם יבוא מתוך רוב טובה, ולא תידרש עוד הנהגה של ייסורים הקודמים לברכה, ומשום כך הקורבן היחיד שיישאר הוא קורבן תודה.

תפילת חנה

בפתיחת ספר שמואל (שמואל א' פרק א) אנו למדים על חנה שהייתה עקרה והלכה להתפלל לה', ונדרה נדר שאם ייוולד לה בן היא תיתן אותו לה' (מומלץ לקרוא את הפרק כולו כהקדמה ללימוד).
 בפסוק י שם נאמר: "וְהָיָא מֵרַת נֶפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל ה' וּבָכָה תְּבֻכָּה".

מה פירוש הביטוי "על ה'"? הרי היא התפללה לה', והיה צריך להיות כתוב "אל ה'?"

האם קרה לך שבכית בזמן תפילה? מתי?

בפסוק טו שם נאמר: "וְאֶשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'".

מה פירוש "וְאֶשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי"?

בגמרא במסכת ברכות, שבה נתבארו הלכות תפילה, למד רב המנונא הלכות חשובות מתפילת חנה:

- "וחנה היא מדברת על לבה" – מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו.
- "רק שפתיה נעות" – מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו.
- "וקולה לא ישמע" – מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.
- "ויחשבה עלי לשיכורה" – מכאן ששכור אסור להתפלל.

ברכות לא ע"א

הסבירו כיצד נלמדת כל הלכה מן הפסוק.

בפסוק כ שם נאמר: "וְהָיָא לְתַקְפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מָה' שְׂאֵלְתִינוּ".

למה חנה בחרה בשם זה לבנה?

למה אישה רוצה ילדים? למה חנה רצתה בבן?

העמקה

מתפילת חנה וממעשיה אנו למדים שחנה לא ייחלה לבן רק כדי למלא את צרכיה האישיים, אלא שצערה ורצונה בבן היו לכבוד ה'. משום כך הייתה מוכנה למסור אותו לה', וראתה אותו כילד שניתן לה מה' בהשאלה - לכן קראה לו שמואל. משום כך מובן מדוע היא מתפללת "על ה'" - בכך היא רומזת לנו שעקרונה אינה רק חיסרון בה וסבל וצער אישי שלה, אלא שחיסרון זה מהווה חיסרון בגילוי ה', ולכן נחשב גם לחיסרון וצער של ה', עד שראוי לה לומר שהיא מתפללת בעבורו ולהשלמת חסרונו, כביכול (על פי גמרא ברכות לא ע"ב, ונפש החיים שער ב פי"ב).

זכתה חנה שאכן בנה יהיה הנביא שיכונן ויבסס את מלכות ישראל - הוא שהמליך את שאול המלך הראשון ולאחר מכן את דוד, שממנו יוצא מלך המשיח. משגדל שמואל, חנה מביאה אותו לעלי הכהן ומוסרת אותו לה'. במעמד זה היא מתפללת תפילת הודיה לה'. עיינו בתפילה זו (שמואל א', ב).

מה תוכן התפילה? ומה מיוחד בה?

מה את יכולה ללמוד ולקחת מתפילה זו לחיים שלך?

ז. תפילת נשים

לאחר שלמדנו על התפילה ועניינה, נוסף ונלמד על השייכות המיוחדת שיש לנשים לתפילה.

האם ובמה לדעתך יש שייכות מיוחדת לנשים לתפילה?

אילו תכונות חיים יש באשה שמסוגלות ומתאימות באופן מיוחד לעבודת התפילה?

עיינו במקורות ובקטעים הבאים:

א. עבודה שבלב - הרגש והאינטואיציה הנשית

דתניא: "לְאֵהָבָה אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם" (דברים יא, יג) איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפלה.

תענית ב ע"א

התפילה מוגדרת כ"עבודה שבלב", כלומר במיוחד בתפילה נדרשת כוונת הלב, והעומדת בתפילה מוציאה את רחשי והמיית ליבה לפני ה' - כחנה שעל תפילתה נאמר: "וְאֶשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'"

(שמואל-א א, טו).

המפגש עם הלב - עם הרגש, עם האינטואיציה הפנימית, וחשיפתם - מתגלה באופן מיוחד אצל נשים ביתר קלות מאשר אצל גברים. הופעת כוחות חיים אלו - צמיחתם ופיתוחם, נדרשים במיוחד בארץ ישראל כבסיס להחזרת הנבואה, שלה אנו מייחלים ומצפים.

ב. תפילה ואמונה – כוח האמונה הנשי

חז"ל אמרו כי בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים (סוטה יא ע"ב). כוח האמונה והתפילה שהיה לנשים בזמן הגלות עמד לישראל להיגאל. כך היה לאורך כל הדורות, בכל המצבים, עמדו נשים מתוך אמונה ומסירות נפש והתפללו לה'. כוחה של התפילה הינו לפי ערך האמונה של האדם בפעולתה – משום כך, דווקא התפילה התמימה וה'פשוטה', הבוקעת מעומק הלב מתוך אמונה וזדאדות פנימית שהקב"ה שומע ויקבל את התפילה, היא זאת העולה ומתקבלת ופועלת.

עיינו בסיפור הבא:

גדול הטל, שגזר רבי תענית שירדו גשמים. ועמדה זקנה אחת, ועשתה לה כיריים, והעלתה אותן לראש הגג לייבשן [וכך יתחזקו ויהיו ראויים לשימוש]. והיו הכל מתריעין ומתפללין שירדו גשמים, ואותה זקנה מתפללת שיהא חורב [יובש, ולא ירדו גשמים], ואומרת: אל תשמע להן עד שתייבש הכיריים שלי! ושמע לה הקב"ה, מפני שהפילה בקשה, שנאמר: "אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה"

(הושע יז, ו). מדרש אגדת בראשית מז, ג

למה ה' דחה את טובת הרבים שהתפללו לגשם מפני תפילת אותה אשה?

מה את לומדת ממדרש זה?

האם זכורה לך תפילה שהתפללת מעומק הלב ובאמונה גדולה?

תפילה לא חוזרת ריקם

כתב הקהילות יעקב זצ"ל (ספר חיי עולם ח"א פכ"ח): לפעמים רואים שבבית פשוט ביותר יוצא תלמיד חכם וצדיק, וזהו מחמת שאיזו סבתא שלו שפכה ליבה בתפילות ובדמעות שתזכה לבנים תלמידי חכמים. ואם זה לא עזר אז לבנים, הרי זה עוזר לנכדים. ובדור הראשון של הסבתא שלא ראו את הנכדים – חושבים מתוך ראייה קצרה שהתפילות של הסבתא הלכו לאיבוד ובטלה ח"ו, ולבסוף מתברר ששום תפילה לא חוזרת ריקם – אם לא עברה, אז עבור בניו ונכדיו.

ג. תפילה לעומת תורה – ואשתו של אבא חלקיה

במרכז עבודת ה' קיימים שני יסודות מרכזיים – עמוד התורה ועמוד התפילה.

מה ההבדל והיחס ביניהם?

התורה יורדת מלמעלה למטה – בעוד התפילה עולה מאיתנו, מלמטה למעלה. התורה עיקרה העמל השכלי בלימודה, בעוד שהתפילה עיקרה רגשי הלב! ניתן לומר שבמובן מסוים – התורה שיורדת מריבוננו של עולם אלינו – מסמלת את הכוח הזכרי במציאות שמשפיע, בעוד שההתעוררות שלנו כלפי ה' – מסמלת את הכוח הנקבי שפונה להקב"ה. לכן באופן מיוחד נשים לאורך כל הדורות הקפידו יותר על תפילה מאשר על לימוד תורה, ותפילתן היא העומדת לישראל לישועה ורחמים. כמובן, גם לגברים יש רגשות והם מתפללים, וגם לנשים יש שכל והן לומדות – אך 'מרכז הכובד' הנשי נמצא במרחבים הללו. נעיין בסיפור אודות אבא חלקיה ואשתו (תענית כג ע"א, מובא בעיבוד ועריכה),

ונוסיף ונלמד על ערכה המיוחד של תפילת נשים:

הגמרא מספרת על כוח תפילתו של אבא חלקיה ואשתו בעת עצירת גשמים, אבא חלקיה היה נכדו של חוּנִי הַמְעַגְל והייתה לו זכות אבות גדולה. אבא חלקיה אמר לאשתו, אני יודע שחכמים באו לבקש [מאיתנו] על הגשמים. בואי נעלה לעלייה להתפלל על כך - לפני שיבקשו מאיתנו, אולי ה' יתרצה לנו וירד גשם ולא יחזיקו לנו טובה. עלו לגג והתפללו - הוא בצד אחד והיא בצד שני. [ומספרת הגמרא ש] העננים החלו להגיע מהכיוון של אשתו [והיה בכך סימן שהעננים הגיעו בזכותה יותר מאשר בזכות בעלה].

בהמשך שאלו החכמים את אבא חלקיה:

למה העננים הגיעו מכיון אשתו לפני שהגיעו מהכיוון שלו?

אמר להם: "משום דאתתא שכיחא בביתא, ומקרבא הניתה לעני יותר מדגברי. אי נמי בריוני שכיחי בשביבותן, אנא קבעינא רחמי עליהו דנימותו, ואיהי הות קא בעיא רחמי עליהו דלהדרו בתשובה ואהדרו".

פירוש הדברים, משום שאישה מצויה בבית, וכשעני מבקש לאכול היא [אשתו] נותנת לו אוכל ואני [אבא חלקיה, רק] נותן לו כסף. נמצא שאצלי העני נשאר רעב עד שמוצא מה לקנות ואצלה העני אוכל מיד ומשביע את רעבונו.

עוד סיפר להם [טעם נוסף למה זכתה אשתו יותר ממנו], שהיו בשכנותו בריונים שהפריעו לו ופגעו בו. הוא התפלל שימותו אך אשתו התפללה שיחזרו בתשובה (הוא אמר: "יתמו חטאים מן הארץ" - שימותו, ואילו היא אמרה: "יתמו חוטאים מן הארץ"), ואכן הם חזרו בתשובה.

מה ניתן ללמוד מהסיפור על כוח התפילה שקיים אצל האישה?

ד. כוח הדמעה הנשי – ו"שערי דמעות לא ננעלו"

אמרו חכמים בגמרא:

אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו [רש"י: באונאת דברים, לצערה] שמתוך שדמעתה מצויה - אונאתה קרובה [אישה קלה לבכות ולהצטער].
אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה שנאמר: "גם כי אָזַעק וְאֲשׁוּעַ שְׁתֵּם תִּפְלְתִי".
ואף על פי ששערי תפילה ננעלו - שערי דמעות לא ננעלו שנאמר: "שְׁמַעְהָ תִּפְלְתִי ה' וְשׁוּעַתִּי הַאֲזִינָה אֶל דַּמְעַתִּי אֶל תִּתְּרֵשׁ".

בבא מציעא נט ע"א

מה פירוש "שערי דמעה"?

למה לאחר החורבן שערי דמעה לא ננעלו?

מה ניתן ללמוד מהצמידות של שני המאמרים [המאמר של רב והמאמר של רבי אלעזר] על שייכות התפילה לנשים?

למה התעכבו מלחנוך את בית הכנסת

מסופר על הרב הקדוש השר שלום מבעלז זכר צדיק וקדוש לברכה, שזכה כידוע לגילוי אליהו, אשר למדו את כל הלכות בניית בית הכנסת רזיה וסודותיה, לפני שניגש לבנות את בית מדרשו הקדוש והמפורסם. ובשנת ה'תק"ב, לאחר ארבע-עשרה שנים של מלאכת הקודש ביראה ואהבה, שטרם יוגע עם תלמידיו הקדושים בבניית היכל בית המדרש במו ידיהם, היה כבר היכל התפילה מוכן ועומד על תילו. וכל קהל חסידיו שמחו על השלמת הבנייה, כשהם מצפים שהרבי יחנוך במהרה את בית הכנסת המיוחל והמקווה. לא מפאת הצפיפות הגדולה בלבד שהיתה בלתי נסבלת בבית המדרש הישן, אלא ביודעם היטב כמה קדושה עצומה החדיר הרבי בכל קורה ולבנה שהניחו בבית המדרש הגדול.

אולם מה גדלה הפתעתם, בשעה שנכנסו כמה מגדולי המקורבים בקודש פנימה, כדי לשאול ולתכנן את סדר "חנוכת הבית" הגדול, לכבודו של בית מקדש מעט. תמה הרבי לעומתם והתפלא: "הלא עדיין לא הסתיימה המלאכה, שכן קומת עזרת הנשים טרם הושלמה". וטעמו ונימוקו עימו, כשהוא מפרש להם, שהרי אמרו חכמים: "אף על פי ששערי תפילה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו".

ואם כן בזמן הזה, שננעלו שערי התפילה, הרי עלינו להתאמץ שיהיו התפילות ספוגות בדמעות, כדי שיעלו ויתקבלו לפני כיסא הכבוד. והנשים מטבען דמעתן מצויה, והינן שופכות לב כמים לאביהן שבשמיים, בדמעות רבות בתפילתן, וכיצד אם כן נוכל לגשת לתפילה בבית הכנסת בטרם נשלמה עזרת הנשים?!

מבשר טוב - מעלת תפילת בנות ישראל עמוד ח-ט
 [מפי נכדו הרה"צ רבי פנחס מדאלינא זצוק"ל שקיבל מאביו הרה"ק רבי משה מקאריב זצוק"ל בנו של השר שלום]

ה. רחל אמנו - כוח הוויתור והביטול המעורר רחמי שמיים

באופן מיוחד קשורה דמותה של רחל בתפילה ודמעה:

כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנְהָ לְהַנְחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵיכָנּוּ.
 כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךְ מִדַּמְעָה כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר לִפְעֻלְתְּךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ מֵאַרְצָ אֲוִיב.
 וְיֵשׁ תַּקְוָה לְאַחֲרֵיתְךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בְּנִים לְגְבוּלָם.

ירמיהו לא, יד-טז

וכך נאמר במדרש:

מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת? אלא צפה יעקב אבינו שהגלויות עתידות לעבור שם, לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הדא הוא דכתיב: "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה".

בראשית רבה - פרשה פב פסקה י

חז"ל למדו שכוח תפילתה של רחל עולה על שאר האבות והאמהות, והוא נובע מכוח הוויתור והביטול שהופיע אצל רחל בעת שוויתרה לאחותה לאה והסכימה שהיא תינשא ליעקב.

עיינו במדרש והסבירו מה הייתה הטענה של רחל שבזכותה מרחם ה' על עם ישראל בגלות?

ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי [ללאה אחותי] ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה [אלא הסכמתי שגם היא תינשא ליעקב] ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם? מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר

את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב: "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו", וכתוב: "כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו', וכתוב: "ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם".

איכה רבה הקדמה פסקה כד

❁ כיצד חכמים הבינו את המילים "שכר לפעולתך"?

ביאור

רחל אמנו אינה קבורה במערת המכפלה יחד עם שאר האבות והאימהות אלא קבורה בדרך. חכמים הבינו שאין זה מקרי - אלא זאת משום שלרחל יש תפקיד להתפלל ולבכות על בניה - על ישראל, בזמן החורבן והגלות ולעורר עליהם רחמי שמיים. החטא שהוביל לחורבן ולגלות הוא חטא עבודה זרה, שבו הלכו ישראל ונטו אחרי אלהים אחרים במקום להיות נאמנים לקשר רק עם ריבונו של עולם. זה חטא כה שורשי, עד שחז"ל מתארים שלא הועילה תפילתם של האבות והאימהות לעורר רחמי שמיים ולבטל את הגזרה. עד שבאה רחל, וטוענת כלפי שמיא, שכשם שהיא הייתה מסוגלת לוותר לאחותה, ולהכניס לתוך ביתה אשה נוספת [צרה], כך הקב"ה נדרש להיות מסוגל לוותר לישראל שהכניסו "אשה" נוספת והלכו גם אחר עבודה זרה. וטענה זו מצליחה לעורר רחמי שמיים, והקב"ה מסתכל על פעולה זו של רחל, שהכניסה את אחותה, ואומר לה "יש שכר לפעולתך" - ויש ערך לדמעוטייך, ובזכותך יחזרו ישראל לארצם. תכונת התפילה שברחל אמנו - נטועה בנו - בנותיה, ולאורך הדורות, מגיעות נשים לפקוד את מקום קברה של רחל, בבית לחם, ומתפללות לה'.

1. כוח ההכנעה - "שעשני כרצונו"

עיינו במקור הבא:

ולפי מה שכתבו המקובלים, עיקר קיבול תפילות תלוי בהכנעה. ואירע מעשה פעם אחת שהתפללו כת של צדיקים בכוונות נפלאות, ונגלה להם מן השמיים שהתפילה שאמרו היא נפלאה, רק מפני שלא היה להם הכנעה, היו מוכנים ליענש, לולא אחד מהם שהיה לו הכנעה, ובזכותו ניצולו כולם. גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שאין תפילתם חוזרת ריקם.

פלא יועץ ערך "כניעה"

בכל יום, בברכות השחר אנו מברכות "שעשני כרצונו" - יש באשה באופן מיוחד התאמה וביטול אל הרצון האלוקי המתגלה בה יותר מבאיש. היכולת לעמוד בהכנעה וביטול הרצון לפני ה' מהווה תנאי מרכזי בפעולתה של התפילה - מי שמכירה שהקב"ה הוא ריבון העולם, מי שמכירה שביד ה' לנהל את עולמו למעלה מהטבע, מי שעומדת מול ה' בענווה - זוכה שה' יקבל תפילתה. הכנעה זו, אין פירושה תחושה של אפסיות - אדרבא מתוך "ויגבה לבו בדרכי ה'" - מתוך הכרת הגודל של הנשמה והקדושה שבנו אנו עומדות בעוז ובענווה לפני ה'.

סיכום

ביחידה זו וביחידה הקודמת, למדנו על התפילה והקשר המיוחד של נשים לתפילה. אימותינו היו עקרות כי ה' מתאווה לתפילתן, כוח התפילה של רחל הוא זה שעומד לישראל יותר מהאבות, וכן הלכות תפילה נלמדות דווקא מחנה, אימו של שמואל. מתוך הבנת עניינה של התפילה, והיכרות עם הנטיות וכוחות החיים הנטועים באישה, מובנת היטב השייכות המיוחדת של נשים לתפילה. במיוחד בדורות של גאולה, שבהם מופיע צמאון המציאות לחזרת כוחות החיים של אינטואיציה של קודש, לרוח הקודש ונבואה - זקוק העולם כולו לפיתוח עולם התפילה המתגלה בנשים.

תפילה של אמה

תלמידו הראשון ומשמשו בקודש של רבינו זי"ע היה רבי שמעון'לה - איש ירא אלקים, אוהב תמימות ומתבודד מבני אדם. בראשית התקרבותו לרבינו בעיר מדבדיבקה חלה בנו יחידו אנושות, בא אל רבינו לפנות ערב להזכירו לרפואה, שמע רבינו ולא ענה דבר. נבהל רבי שמעון, נחפז הביתה ואמר לאשתו: אם רוצה את את בנך אל תשני הלילה...
 נעמדה רעייתו סמוך לעריסת התינוק ובמשך כל הלילה לא פסק פיה מתפילה ותחינה על נפש עוללה. למחרת חזר רבי שמעון לרבינו, נענה רבינו ז"ל ואמר לו, כמשתאה על גודל כוח תפילתה,
 באומר: כלום פיללתי שתפילותיהן של נשים חשובות כל כך לפני המקום; לא רק רפואה פעלה לו, אלא גם אריכות ימים ושנים!

רעיון למשימות ליישום:

- מצאו הזדמנות קרובה לנסוע ביחד לקבר רחל, ולזכות להתפלל שם.
- נסו להקפיד יותר להגיע לתפילת שבת דווקא בבית הכנסת.

ח. ג' מצוות המיוחדות לנשים - נר, חלה וטהרת המשפחה

הקדמה

בחז"ל מובא שנשים זוכות לקיים ג' מצוות המתייחסות אליהן באופן מיוחד: טהרת המשפחה (הלכות נדה המתקיימות בנשים נשואות), הפרשת חלה והדלקת הנר בערב שבת ויום טוב (שבת רק ב, משנה ו ובמדרש). ביחידות הבאות נלמד על כל מצווה בנפרד - מדוע היא ניתנה באופן מיוחד לאישה, ומה עניינה.

מה אפשר ללמוד מכך שיש מצוות מיוחדות לאישה?

האם אתן יכולות לחשוב על משהו שמשותף לכל המצוות הללו?

הדלקת הנר בשבת וביום טוב

מדוע ציוו חכמים להדליק נרות שבת?

מדוע דווקא האישה היא זאת שמדליקה נרות שבת בבית?

יש הנוהגים כי גם בנות שאינן נשואות מדליקות נרות בבית הוריהן. חשבו מה הטעם של הנוהגות כן, ומה הטעם של הסוברים שרק אישה נשואה מדליקה.

העמקה

שלושה טעמים נאמרו בהדלקת נרות שבת:

- א. כדי לכבד את השבת, שהרי בסעודה מכובדת יש אור.
- ב. כדי לענג את השבת, על ידי שרואה את המאכלים שאוכל.
- ג. כדי לעשות שלום בבית, שכאשר נמצא בחושך עלול להיתקל בחפצים ולהתרגז.

עיינו במקורות הבאים:

אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה [כשיש לאדם רק נר אחד ונדרש להכריע האם להדליקו לכבוד שבת או לקיים בו מצוות נר חנוכה ולפרסם הנס], נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו [וכתב רש"י: שבני ביתו מצטערין לישב בחשך].
 נר ביתו וקידוש היום [כשיש כסף או לקניית נר או ליין לקידוש], נר ביתו עדיף משום שלום ביתו.
 [...] אמר רב הונא הרגיל בנר [בהדלקת נר מצווה] הויין ליה בני תלמידי חכמים [זוכה לבנים תלמידי חכמים].

שבת כג ע"ב

ובהמשך מספרת הגמרא:

רב הונא היה רגיל לעבור וללמוד בפתח של רבי אבין הנג, וראה שהוא היה רגיל בהדלקת נרות גדולים לכבוד שבת, אמר רב הונא: שני גברים גדולים יצאו מכאן, [ואכן כך היה]: יצאו ממנו - רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין. רש"י בביאורו לסוגיה ביאר את הקשר בין הדלקת הנר ובין זכייה בבנים תלמידי חכמים:

'בנים תלמידי חכמים' - דכתיב: "כי נר מצוה ותורה אור"

(משלי ו, כג),

על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה, בא אור דתורה.

רש"י על הסוגיה שם

שהאשה הטובה היא סיבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש, לפי שהיא מצויה בבית והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה. ולכך ראויה האשה להתפלל לה' יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפילה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, וכן דרשו חז"ל (שבת כג ע"ב) האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים.

רבנו בחיי לשמות יט, ג

🌀 לפי הגמרא, לאלו דברים קודמת הדלקת הנר ומדוע?

🌀 לפי רבנו בחיי, כיצד יכולה האישה להשפיע על ילדיה שיהיו תלמידי חכמים?

עיינו במדרש:

"קומי אורי כי בא אורך" וגו'.

אני מדליק לתוכה נרות, שנאמר "והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות" וכתוב "כי נר מצוה ותורה אור". נרות של בשר ודם של חרס או של נחשת הכל לפי כבודו של אדם, וכבוד השבת נרותיה הן כבודה. **אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון** שנאמר: "והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות", ואיני מצריך לכם לראות באורה של חמה, אלא בכבודי אני מאיר לכם שנאמר: "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם".

האומות עתידין להיות מהלכין לאורכם שנאמר "והלכו גוים לאורך". ואי זה אור הקב"ה מאיר לישראל באור הצדקה שנאמר "וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה".

וכל כך למה - בזכות הנרות שהן מדליקין בשבת.

ילקוט שמעוני במדבה, המשך רמז תשיט

איזה אור מתגלה בעולם בזכות נרות שבת?

שבת נקרא שלום, דסטרא אחרא אתעברית בשבת [שכוחות הרע עוברים ואינם נמצאים בשבת], ומאיר הנשמה. וזה מצות הדלקת נר בשבת משום שלום בית, שאז בנין האדם נשלם בכל הנר"ן [נפש, רוח, נשמה], וכמו שכתוב

בזוהר הקדוש (חלק א, נ ע"ב-נא ע"א) כי כל אורות הנר אוכמא [שחור] וחיורא [לבן] ושלהבת - הכל רומז לנר"ן של האדם.

שפת אמת, פרשת לך לך תרס"ב ד"ה בפסוק התהלך

לפי ה'שפת אמת', מה פירוש הביטוי "שלום בית"?

העמקה וסיכום

לאורך הדורות הפכו הנרות סמל לשבת. הנרות מסמלים את הברכה והקדושה שבבית ואת השלום שבו. מאחר שהאישה היא האור של הבית - שמחנכת ומכוונת את בני הבית ושמבטאת את החיות המיוחדת של הבית - לכן היא זאת שמדליקה הנרות ומקבלת עליה את קדושת השבת בעת הדלקת הנרות.

ניתן להוסיף כי כשם שהאור מאפשר לאדם לראות את כל החפצים שנמצאים בבית, ומונע ממנו להיתקל ולהיכשל בהם, כך השבת מגלה את תכלית הבריאה. בימי השבוע אנו רצים ועסוקים, ולעיתים שוכחים לשם מה אנו עושים זאת. אנו נפגשים עם סיבוכים, קטטות ומריבות. אך כשבאה השבת, שהיא מעין עולם הבא, המציאות כולה מתרוממת ומוארת באור חדש ומתגלה תכלית הבריאה. משום כך בכל ימות הבריאה נאמר: "ויהי ערב ויהי בוקר" - כי בהם יש אור וחושך, אך בשבת לא נאמר כן, כי השבת כולה אור ובה שימש האור הגנוז. בזמננו, כשקיימת תאורת חשמל, ניתן לשאול מדוע יש צורך בנוסף גם בהדלקת של הנרות.

ראשית, אכן יש לכוון בזמן הדלקת תאורת החשמל בבית ביום שישי שהיא נעשית לכבוד שבת, ובספרות ההלכתית קיימים דיונים האם ניתן לברך על הדלקת מנורת חשמל שיש בה חוט להט חשמלי.

שנית, כפי שלמדנו, אור הנרות מבטא באופן מיוחד את אור הנשמה וגילוי כבוד ה', ולכן זמן הדלקת הנרות הוא זמן שבו מתפללת האישה על בני המשפחה ומברכת אותם. בזמן הדלקת הנרות האישה מכסה את פניה, ולאחר שמסירה את ידיה ומביטה בנרות היא רואה אור גדול, המשקף ומבטא את האור הזורח מנשמות כל בני הבית.

הכרשת חלה

מצווה נוספת שנתייחדה לנשים היא מצוות חלה, או בשמה הנפוץ 'הפרשת חלה', והיא גם מסמלת באופן מיוחד את מסירות נפשן של נשות ישראל על שמירת הכשרות.

במקור, המצווה היא להפריש כמות קטנה מן העיסה ולתתה לכהן שאוכלה בטהרה. מתנה זו היא אחת מכ"ד מתנות כהונה שזיכתה התורה לכוהנים, הואיל ומסרו את עצמם לעבודת המקדש וצורכי הציבור ולא היה בידם זמן לדאוג לפרנסתם.

בזמן הזה, שבו הכוהנים טמאי מתים ואינם יכולים לאכול את החלה, מפרישים שיעור קטן מן העיסה ושורפים אותו (או עוטפים וזורקים בצורה מכובדת), מתוך תפילה וציפייה לחזרת הטהרה ובניין המקדש.

המצווה מתקיימת בכל סוג עיסה מחמשת מיני דגן שאינה נוזלית, וחובת ההפרשה תלויה בכמות מינימלית של שיעור הקמח בעיסה. משום כך בכמות קטנה, כגון באפייה של חלה אחת או עוגה ביתית אין צורך להפריש, ורק מכמות גדולה יש להפריש.

מאחר שיש בכך פרטים רבים התלויים במנהגי פסיקה שונים וכן בסוג הקמח המשפיע על מידת הנפח שלו – כל אחת תנהג כמנהג משפחתה ועדתה. נציין רק שרבות נוהגות שבפחות מ-1.2 ק"ג אינן מפרישות כלל; מ-1.2 ועד 1.66, ויש אומרים עד 2.25, מפרישות בלא ברכה; ומ-1.66, ויש אומרים מ-2.25, מפרישות בברכה.

לכתחילה את החלה מפרישים לפני האפייה, אולם אם לא הפרישו קודם לכן יש להפריש לאחר האפייה, ובארץ ישראל אין לאכול את הלחם עד אז. זמן ההפרשה הוא עת רצון, ועל כן נשים רבות נהגו להתפלל בעת קיום המצווה, ויש שנהגו גם להפריש כסף לצדקה.

מצוות הפרשת חלה נכתבה בסמיכות (יחד עם מצוות נוספות שנאמרו בספר במדבר, פרק טו) לפרשיית חטא המרגלים ועונשם על שלא רצו להיכנס לארץ והעדיפו להישאר בהנהגה הניסית שהייתה במדבר (שם פרקים יג-יד).

עיינו במקורות:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה. וְהָיָה בְּאֲכֹלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תְּרִימוּ תְרוּמָה לַה'. רֵאשִׁית עֲרֹסַתְכֶם חֲלֵה תְרִימוּ תְרוּמָה כְּתְרוּמַת גֶּרֶן כֵּן תְרִימוּ אֹתָהּ. מֵרֵאשִׁית עֲרֹסַתִּיכֶם תִּתְּנוּ לַה' תְרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם.

במדבר טו, יז-כא

ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. מצות חלה אינה נוהגת במדבר, אבל נתחייבו בה מיד בכניסתן לארץ. ומה שהזכיר לשון מלחם הארץ הוצרך לומר כן לפי שבמדבר היו אוכלים לחם השמים שהיה קדוש, ולכך צוה כי כשיבואו לארץ ויאכלו מלחם הארץ שיקדשו אותה במצוה והיא מצות חלה ועל כן הזכיר בו את ה', ואמר מלחם הארץ תרימו תרומה לה'.

רבנו בחיי, במדבר טו, כ

משרשי המצוה, לפי שחיותו של אדם במזונות, ורוב העולם יחיו בלחם, רצה המקום לזכותנו במצוה תמידית בלחמנו כדי שתנוח ברכה בו על ידי המצוה ונקבל בה זכות בנפשנו, ונמצאת העיסה מזון לגוף ומזון לנפש. גם למען יחיו בו משרתי השם העוסקין תמיד בעבודתו והם הכהנים מבלי יגיעה כלל, שאילו בתרומת הגורן יש להם עמל להעביר התבואה בכברה ולטחון אותה, אבל כאן יבוא חוקם להם מבלי צער של כלום.

ספר החינוך, מצווה שפה

חכמים למדו ששיעור העיסה המתחייבת בחלה הוא עיסה בכמות שאותה לקטו ישראל מן המן במדבר, שהייתה עומר לכל אדם, כאמור בפסוק: "לקטו ממנו איש לפי אִקְלוֹ עֹמֶר לַגִּלְגָּלִית" (שמות טז, טז), וכלשון הגמרא בעירובין (פג ע"א-ע"ב): "תנו רבנן 'ראשית עריסותיכם' - כדי עיסותיכם, וכמה עיסותיכם? כדי עיסת המדבר. וכמה עיסת המדבר דכתיב: 'וְהַעֲמַר עֶשְׂרִית הָאֵיפָה הוּא' (שמות טז, לו)" - דהיינו שמידת העומר היא 1/10 האיפה (כמות נפח של 43.2 ביצים).

- 🕒 למה בפסוק מכונה הפרשת חלה בלשון "תרימו"?
- 🕒 למה הנתינה מיוחסת לה' ("תרומה לה'"), הרי נותנים אותה לכוהנים?
- 🕒 מה משמעות העובדה שהתורה קושרת בין מצוות הפרשת חלה לירידת המן (שיעור העיסה נלמד מן המן)?

העמקה

על ידי מצוות הפרשת חלה האדם זוכה להרים את מאכליו לה' ולקדשם, ולכן הלשון היא "תרימו". כשם שבמדבר אכלו ישראל את המן שהיה מאכל קדוש, אשר נקרא "לחם שמים", כך בארץ ישראל הלחם שבא מן הארץ והאדמה עולה ומתקדש על ידי מצוות חלה. רעיון זה רמוז בעובדה ששיעור העיסה המתחייבת בחלה נלמד משיעור המן.

לפיכך הקב"ה מצווה על מצוות חלה מיד לאחר פרשת המרגלים: א. כדי לעודד את ישראל ולרמוז שלמרות גזרת המיתה בניהם עתידים להיכנס לארץ.

ב. כדי לבאר להם את עניינה של הארץ - שהמרגלים לא רצו להיכנס לארץ מפני החומריות שבה, והעדיפו להישאר במדבר ובהנהגה ניסית. פרשיית חלה מלמדת שעיקר העבודה בארץ ישראל היא להעלות את העולם החומרי ולקדשו, ואין זו ירידה אלא עילוי להם.

התורה ציוותה להרים את התרומה לה', וה' זיכה את הכוהנים לקבל את התרומה. באופן מעשי מצווה זו יצרה חיבור וקשר חי יום-יומי בין נשות ישראל ובין נשות הכוהנים שקיבלו מהן את התרומה, ובמידת הצורך נשות הכוהנים אף לשו את העיסה בטהרה. קשר זה גרם לכך שהכוהנים השפיעו רוח של טהרה וקדושה ולימדו את העם את דרך התורה והמצוות.

חלות לשבת

קבלה בידנו תחינתה של פרל אשת רבי לוי יצחק (מברדיטשוב). כשהיתה לשה ואופה את החלות לשבת נוהגת היתה לומר תחינה זו: "ריבונו של עולם, מבקשת אני מלפניך, אנא עזור לי, שכשיהא לוי יצחק שלי מברך בשבת על החלות האלה, יכוון בלבו אותן הכוונות שאני מכוונת בשעה זו שאני לשה ואופה".

אור הגנוז, סיפורי חסידים, עמ' 204

טהרת המשכחה

המצווה השלישית המיוחדת לנשים היא מצוות "נידה" השייכת בנשים נשואות, והיא מסמלת את ההקפדה על שמירת הטהרה בעם ישראל לאורך כל הדורות. סודה של המשפחה היהודית טמון במערכת החוקים והמצוות הכלולים במושג "טהרת המשפחה", הכוללים את הלכות נידה: הלכות ההרחקה בתקופה שבה האישה אסורה לבעלה, הלכות הטבילה במקווה על מנת להיטהר והלכות האיש והאישה בזמן שהם מותרים וחיים יחד.

התורה מקדשת את חיי המשפחה ומרימה את הקשר בין איש לאשתו ואת חיי האישות ביניהם - ממעשים הדומים לכל בהמה ויצור חי, לרמה גבוהה של התעלות וקדושה.

וכך כתב ה'בן איש חי':

נתן הקדוש ברוך הוא שלש מצוות לנשים, שיהיו הם עיקר בהם, אף על פי דשייכה [ששייכות] גם באנשים, והם מצות חלה נר שבת ונדה. כי אף על גב דגם האיש אינו יכול לאכול בלא חלה, וחייב בהדלקת הנר, ומוזהר באיסורים של נדה, עם כל זה הנשים הם עיקר, דאינו יכול הבעל להפריש חלה אם יש לו אשה, כי היא מוקדמת עליו במצוה זו, וגם בנר שבת יש לה קדימה, שהיא תדליק ותברך, וכן מצות הנדה שייכה בה דוקא, שהיא הרואה וסופרת שבעה נקיים וטובלת, ובזכר לא יש כזאת.

[...] על כן כמה וכמה צריכין הנשים לחבב מצוה זו של שמירת הנדה ולהזהר בה מאד מאד, יען כי במצוה זו יש להם יתרון על האנשים דלא שייכה בהו זאת, ועוד כי באמת מצוה זו רבו אזהרות והלכות שיש בה מאה ידות על הלכות חלה והלכות נר, והעוברת על אזהרות של הלכות נדה עונשה חמור, כי איסור שלה הוא כרת, ממילא תבין כי הזהירה בה שכרה גדול ועצום, כי לפום צערא אנגרא.

הרב יוסף חיים זצ"ל, ה'בן איש חי', שנה שניה פרשת צו

עיינו בדברי רבי מאיר בגמרא:

תניא היה רבי מאיר אומר: מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה, אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

נדה לא ע"ב

לפי רבי מאיר, מה תפקיד ההרחקה בין איש לאשתו בתקופת הנדה?

העמקה וסיכום

הלכות נידה מגלות את הקדושה הקיימת בחיי הנישואין ובקשר שבין איש ואישה. הן מקיפות הלכות רבות, שיש ללומדן לקראת החתונה ובעת הנישואין. ההרחקה בין בני הזוג בימי הנידה מובילה לגעגוע ולהתחדשות בקשר לאחר הטבילה וההיטהרות במקווה.

לבוגרות ומעמיקות

עיינו בדברי המדרש:

"סוגה בשושנים" אלו דברי תורה שהן רכים כשושנים. [...] אמר רבי לוי: בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה, משמוציא יציאותיו [לאחר שהוציא ממון לחתונה] הוא בא לזקק לה, והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי [דם נדה, ונאסרת], ופורש ממנה מיד. מי גרם לו שלא יקרב לה? איזה כותל ברזל יש ביניהם, ואיזה עמוד ברזל ביניהם, אי זה נחש נשכו, איזה עקרב עקצו, שלא יקרב לה? דברי תורה שרכין כשושנה שנאמר בה: "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדְתָּ טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (ויקרא יח, יט). וכן מי שהביאו לו תמחוי של חתיכות. אמרו לו חֲלָב נפל שם [שנפל דבר איסור לתוך סיר הבשר, ונאסר], ומשך ידו ולא טעמו. מי גרם לו שלא לטעום? איזה נחש נשכו שלא יטעום, ואיזה עקרב עקצו שלא יקרב ויטעם אותו?

דברי תורה שרכין כשושנה שכתוב בה: "כָּל חֲלָב וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ" (ויקרא ג, יז)

שיר השירים רבה לפרק ז, פסוק ג (עיינו גם בסנהדרין לו ע"א)

"סוגה בשושנים" - גדורה בשושנים, כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה ואין צריך גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר.

רש"י לסנהדרין לו ע"א

מה נותן כוח לאיש ולאישה לעמוד בניסיון ולהיות מסוגלים להקפיד על פרישה בזמן הנידה? מה נותן לאדם כוח להקפיד על הלכות כשרות?

עיון נוסף

מדוע דווקא האישה נצטווה בג' מצוות - נידה, חלה והדלקת הנר?

חכמים למדו שההקפדה המיוחדת של נשים על ג' המצוות שעליהן למדנו: הדלקת הנר, חלה ונידה - היא מפני שמצוות אלו מתקנות את חטא אדם הראשון שנגרם על ידי חוה. נעיין במקורות העוסקים בכך:

ומה ראו נשים להצטוות על שלש מצוות האלו? אמר הקב"ה, אדם הראשון תחלת בריותי היה ונצטווה על עץ הדעת וכתוב בחוה (בראשית ג) "ותרא האשה וגו' ותתן גם לאישה עמה ויאכל", וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו וכתוב בתורה (שם ט) "שופך דם האדם באדם דמו ישפך".

תשפוך דמה ותשמור נדתה - כדי שיתכפר לה על דם האדם ששפכה. מצות חלה מניין?

היא טמאה חלתו של עולם, דאמר רבי יוסי בן דוסמקא: כשם שהאשה מקשקשת עיסתה במים ואח"כ היא מגבהת חלתה, כך עשה הקב"ה לאדם הראשון דכתיב (שם ג) "ואד יעלה מן הארץ והשקה" ואח"כ וייצר ה' אלקים את האדם עפר וגו'.

הדלקת הנר מניין?

היא כבתה נרו של אדם דכתיב (משלי ה) "נר אלקים נשמת אדם", לפיכך

תשמור הדלקת הנר.

מדרש תנחומא ריש פרשת נח (ובדומה בבראשית רבה יז, ח)

ובמדרש תנחומא, הטעם מה ראו נשים להצטוות על שלש המצוות האלו, מפני שחוה גרמה מיתה ושפכה את דמו של אדם הראשון תשמור נדתה כדי שיתכפר לה על דם אדם ששפכה, מצות חלה משום שאדם הראשון היה חלתו של עולם והיא טמאה חלתו של עולם תשמור מצות חלה, הדלקת הנר משום שהיא כבתה נרו של עולם, לפיכך תשמור הדלקת הנר. ואמרנו ששלשה דברים הללו מקבילים לגוף ונפש ושכל, חלה בגוף, נדה בנפש, הדלקת הנר בשכל.

שם משמואל, פרשת וירא תרע"ג ד"ה והנה

לפי המדרש, למה אישה נצטווה באופן מיוחד בשלוש המצוות נידה, חלה ונר?

מה הכוונה בקביעה שאדם הראשון היה "גמר חלתו של עולם"?

מדוע ולמה חטא שחטאה חוה לפני אלפי שנים נוגע ומתייחס גם אל כל הנשים כיום?

לפי השם משמואל, לאילו חלקים באדם מקבילות שלוש המצוות, ומדוע?

העמקה

דברי המדרש מובאים כהסבר לאמור במשנה בפרק שני של מסכת שבת, העוסקת בהלכות נר שבת, שם מובא: "**משנה**: על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר", ופירש רבי **עובדיה מברטנורא**: "בשעת לידתן - בשעת סכנה מזומן פורענותא", לכן בזמן זה באופן מיוחד נידונה האישה על הקפדתה על ג' המצוות המיוחדות לנשים, וכתב: "בחלה ובהדלקת הנר - לפי שצרכי הבית הן והיא מצויה בבית תלויין בה". מכאן ניתן ללמוד שמי שזהירה בג' המצוות הללו - זוכה לתקן את החטא הראשון, ובעזרת ה' תזכה לחיים ולברכת פרי בטנה מתוך קדושה וטהרה.

ט. סיכום

ביחידות הלימוד שבפרק זה למדנו על חשיבות המצוות והדבקות בה'. למדנו מעט על המצוות הקשורות לנשים באופן מיוחד כדי ליצור חיבור ושמחה בקיומן, ולעורר רצון להמשיך להעמיק בהבנת עניינן של התורה והמצוות.

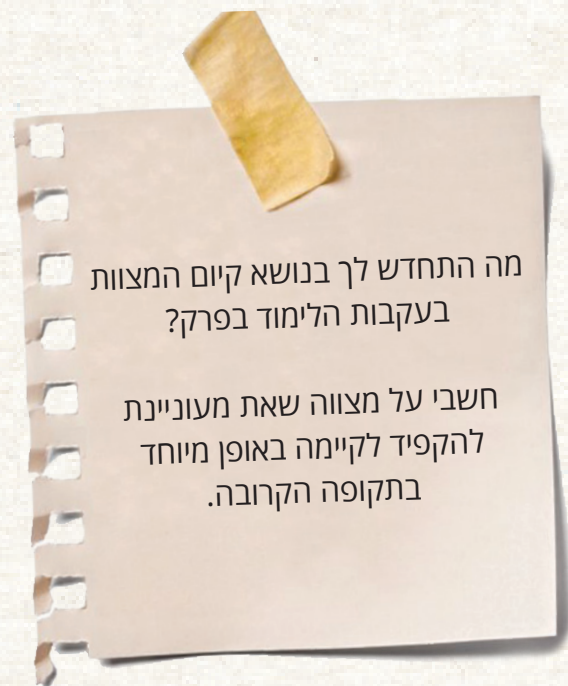
עיינו במקור הבא, העוסק באופן כללי במשמעות המצוות:

"ועשיתם את כל מצותי".

משל לאחד שהיה מושך לתוך המים [טובע], הושיט לו הקברניט את החבל, אמר לו: תפוש החבל הזה בידך ואל תניחהו, שאם תניחהו אין לך חיים. [והנמשל:] אף כאן, אמר להם הקב"ה לישראל, כל זמן שאתם מדובקין במצות נאמר עליכם "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום", וכן הוא אומר: "החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך" (משלי ד) "והייתם קדושים", בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על העכו"ם [שהגויים יפחדו מכם], פירשתם מן המצות ועשיתם העבירות מיד מחוללין אתם.

אמר להם הקב"ה לישראל בעולם הזה על ידי יצר הרע, אתם פורשין מן המצות, לעתיד לבא אני עוקרו מכם [ה' יעקור מאיתנו את היצר וייטע בליבנו אהבתו וחשק לקיום מצוותיו] שנאמר: "והסירתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואת משפטי תשמרו וגו' " (יחזקאל לו).

מדרש תנחומא שלח פרק טו

מה התחדש לך בנושא קיום המצוות בעקבות הלימוד בפרק?

חשבי על מצווה שאת מעוניינת להקפיד לקיימה באופן מיוחד בתקופה הקרובה.

האם יש מצווה שהיית רוצה להבין אותה בצורה מעמיקה יותר? (אפשר לחשוב איך ללמוד עליה, עם מי ומתי).